

Nowe dialekty mieszane

Autor: Halina Karaś

{smoothgallery image=M9991.jpg&title=Oprac. A. Wieczorek na podstawie: S. Urbańczyk 1968, mapa nr 3, z uzupełnieniami innych autorów&caption=Zasięg nowych dialektów mieszanych} Nowe dialekty mieszane to termin stosowany na określenie odmian języka polskiego używanej na ziemiach zachodnich i północnych Polski, tzw. ziemiach odzyskanych (dziś województwo dolnośląskie, lubuskie, zachodnio-pomorskie, zachodnio-północna część województwa pomorskiego, północna część województwa warmińsko-mazurskiego). Wbrew swojej nazwie dziś na ogół nie są to rzeczywiście gwary mieszane, czyli nowa jakość powstała ze zmieszania się kilku różnych gwar, lecz ich miejsce zajęła – w wyniku procesu integracji językowej – polszczyzna ogólna z elementami gwarowymi różnej niekiedy genezy w zależności od pochodzenia jej użytkowników. Na ziemiach zachodnich i północnych (historycznie polskich), które przed II wojną światową należały do Niemiec, a na mocy układu jałtańskiego zostały przyznane Polsce w rekompensacie za zabrane przez ZSRR ziemie wschodnie, znalazła się po 1945 roku oprócz ludności miejscowej (polskiej i niemieckiej) ludność z różnych stron Polski (z jej obszaru przedwojennego). Po pierwsze, byli to repatrianci (czy raczej ekspatrianci) z obszarów II Rzeczypospolitej położonych na wschód od Bugu, czyli z dawnych Kresów Wschodnich. Po drugie, byli to osadnicy głównie z Polski centralnej (Kielecczyzna, Sandomierskie) i południowej (Podkarpacie), rzadziej z innych stron (np. z Mazowsza). Po trzecie, na ziemie te zostali przymusowo przesiedleni z pogranicza południowo-wschodniego Ukraińcy i Łemkowie (w ramach akcji „Wisła”).

W rezultacie omówionych ruchów migracyjnych na tych terenach od 1945 roku funkcjonowały:

- polskie gwary ludności miejscowej (autochtonicznej), które jednak przetrwały tylko na części tych terenów,
 - język niemiecki w różnych odmianach miejscowej ludności niemieckiej, która pozostała w Polsce,
 - polskie gwary ludowe (z obszaru Polski etnicznej), tj. przede wszystkim małopolskie (bardzo zróżnicowane), mazowieckie, wielkopolskie,
 - polszczyzna kresowa w różnych wariantach, w tym: a) polszczyzna północnokresowa (z terenu dzisiejszej Litwy i Białorusi), b) polszczyzna południowokresowa (z terenu dzisiejszej Ukrainy, Rumunii – z części tzw. Bukowiny),
 - gwary innojęzyczne przesiedlonych tu przymusowo Ukraińców i Niemców,
 - ewentualnie języki innych mniejszości narodowych (np. Romów, Greków osiedlonych na Dolnym Śląsku).
- Sytuacja językowa na ziemiach zachodnich i północnych kształtowała się nieco odmiennie w różnych rejonach, a nieraz i pojedynczych miejscowościach, w zależności od ich zróżnicowania regionalno-narodowościowego. Jeżeli bowiem ludność danego regionu czy jednej nawet miejscowości była bardzo zróżnicowana co do pochodzenia (np. znaleźli się tam przedstawiciele wszystkich wymienionych wyżej grup ludnościowych czy znacznej ich części), to brak było gwary – gospodarza czy raczej gwary większości, która miałaby szansę upowszechnienia się. Z kolei niektóre miejscowości, a także pewne rejony, były zasiedlane przez ludność dość jednolitą pod względem pochodzenia, lub czasem jedna grupa regionalna tylko przeważała ilościowo nad innymi. W społecznościach w miarę jednolitych regionalnie i narodowościowo (lub w sytuacji, gdy jedna grupa wyraźnie przeważa liczebnie) możliwości zachowania własnej gwary były o wiele większe. Natomiast w społecznościach bardzo zróżnicowanych, stanowiących mechaniczny zlepek różnych grup ludnościowych, zachowanie własnej gwary było utrudnione. Gwary osadników w części nawarstwiały się na gwary polskiej ludności autochtonicznej tych ziem, w części zaś mieszały się ze sobą, w związku z czym w poszczególnych miejscowościach używano kilku gwar. Doprowadziło to do powstania dialektów mieszanych, które w następnym etapie integracji językowej {[link do: Integracja językowa](#)} stawały się podstawą pandialektu (interdialektu) i wreszcie potocznej regionalnej odmiany polszczyzny. Proces integracji językowej, wypierania rodzimych gwar na rzecz polszczyzny ogólnej szybciej postępował w społecznościach bardzo zróżnicowanych, wolniej w społecznościach jednolitych lub w miarę jednolitych pod względem pochodzenia. Por. {[link do: Podstawy dialektologii / Jaki jest dziś język wsi?](#)}, {[link do: Regionalne odmiany polszczyzny](#)}. {[link do: Kresowe odmiany polszczyzny](#)}, {[link do: Nowsze dialekty mieszane](#)}, {[link do: Podstawy dialektologii / Jak dzielimy dialekty i gwary polskie? / Gwary polskie za granicą](#)}. Literatura (wybór) Basara Anna, Uwagi dotyczące zagadnienia integracji językowej (wieś Sławęcín, pow. Choszczno, woj. Szczecińskie), „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Szczecinie 1975, 13, s. 124-128. Basara Anna, Zduńska Helena, Z zagadnień integracji językowej na Ziemiach Zachodnich, „Prace Filologiczne” 1969, XIX, s. 245-262. Białoskórska Mirosława, Niektóre właściwości polszczyzny potocznej byłych przesiedleńców z Kresów Wschodnich na Pomorzu Zachodnim, [w:] „Gwary mieszane i przejściowe na terenach słowiańskich”, Lublin 1993, s. 13-19. Dąbrowski Stanisław, Uwagi o języku mieszkańców wsi Błotno w pow. stargardzkim, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Szczecinie” 1975, XIII, s. 23-31. Dąbrowski Stanisław, Z badań nad słownictwem gwarowym w woj. szczecińskim. Słownictwo dotyczące niektórych narzędzi rolniczych w języku

mieszkańców wsi Błotno w pow. stargardzkim, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Szczecinie” 1976, 15, s. 65-87. Dąbrowski Stanisław, Zmiany fonetyczne we współczesnym języku mówionym mieszkańców wsi Pomorza Zachodniego, [w:] "Z zagadnień fonetyki i fonologii współczesnego języka polskiego". Księga referatów ogp. konferencji w Toruniu 27-29 listopada 1978 r., Toruń 1982. Homa Edward, Elementy polskie i wschodniosłowiańskie w języku ludności kresowej na Pomorzu Środkowym, VI, 1983, s. 149-155. Homa Edward, Nowe gwary na Pomorzu Środkowym, [w:] "Język i językoznawstwo polskie w sześćdziesięciolecie niepodległości (1918-1978)", Wrocław 1982, s. 113-121. Homa Edward, O integracji języka mieszkańców wsi Pomorza Środkowego, „Przegląd Humanistyczny” 1977, nr 12, s. 113-129. Homa Edward, Współczesne gwary Pomorza Środkowego. Studium socjolingwistyczne, cz. 1-2, Słupsk 1979. Homa Edward, Zmiany w języku mieszkańców wsi na Pomorzu Środkowym w 30-lecie powojennym, „Język Polski” 1977, 4, s. 272-278. Obara Jerzy, Interferencja w badaniach nad językami i dialektami mieszanymi, socjalnymi i stylowymi odmianami języka i w przekładoznawstwie, [w:] „Gwary mieszane i przejściowe na terenach słowiańskich”, Lublin 1993, s. 181-192. Paryl Władysław, O metodzie badań integracji językowej, „Zeszyty Naukowe wyższej Szkoły Pedagogicznej w Szczecinie. Prace Wydziału Humanistycznego” 38, 1982, s. 289-308. Paryl Władysław, O zanikaniu mazurzenia w mowie osiedleńców z Żywieckiego w Sidzinie w powiecie grodkowskim, „Studia Śląskie” 1974, Seria Nowa 26, s. 241-250. Paryl Władysław, Oddziaływanie języka literackiego na niektóre dialekty Ziemi Zachodnich, „Studia Linguistica” IV, Wrocław 1978, s. 71-82. Paryl Władysław, Wymowa a pochylonego u osiedleńców z Żywiecczyzny w Sidzinie w powiecie grodkowskim (z problematyki integracji językowej na Ziemiach Zachodnich), „Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego” 1976, 10, s. 91-118. Węgier Janina, Integracja i dezintegracja językowa na Pomorzu Zachodnim, Szczecin 1978. Węgorowska Katarzyna, Słownictwo wileńskie na Pomorzu Zachodnim, Zielona Góra 2000. Wopiński Henryk, Zanikanie archaizmu podhalańskiego u osiedleńców Jordanowa i okolicy w powiecie dzierzoniowskim, „Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego” 1966, 6, s. 259-263. Zagórski Zygmunt, O badaniach integracji językowej w zakresie świadomości językowej w kilku województwach zachodnich, Wrocław 1982. Zagórski Zygmunt, Sieradzki Andrzej, Grzelakowa Eliza, Mały atlas językowy województwa gorzowskiego, t. 1, Poznań 1992; t. 2 red. Zagórski Zygmunt, Poznań 1996. Zdaniukiewicz Alojzy, Procesy integracji językowej na Ziemiach Zachodnich i Północnych w świetle analizy ilościowej, „Prace Filologiczne XXIII, 1973, s. 281-288.